

Digitaalinen kirja ja hiljennysvaikutus tekijänoikeuden ja loppukäyttäjäsopimusten kautta arvioituna

Anu Ojala OTK (jatko-opiskelija, oikeustieteen tohtorin tutkinto, oikeusinformatiikka)

Tekijänoikeudella suojattujen teosten käyttö on kasvavassa määrin siirtynyt tietoverkkoihin, erilaisiin sovelluksiin sekä alustoille, joissa teokset ovat digitaalisessa muodossa. Tällöin teosten ontologia, se miten ne käyttäjälle näyttäytyvät ja millaisia ominaisuuksia sisältävät, on muuttunut, vaikka itse teoksen ydin, teoksellisuus ja tekijänoikeudellisen suojan saamisen perusehdot säilyisivät samana.

Tutkimuskohteena digitaalisessa olomuodossa on kaikista eri teoslajeista kirja. Kirjalla on pitkä yhteinen historia sensuurin, sananvapauden ja tekijänoikeuden kanssa. Nämä osa-alueet puolestaan ovat muotoutuneet nykyiseen länsimaiseen malliinsa lähtien nimenomaan sensuurin kehityksestä. Tätä kautta on kirjateknologioiden evoluution myötä edetty kohti nykyistä sananvapausperusoikeutta ja tekijänoikeutta. Jäljelle jäänyt sananvapauden ja tekijänoikeuden välinen intressiristiriita on perinteisesti tunnustettu ja säännelty ns. tekijänoikeuden sananvapaustakeilla.

Mutta mikä on sananvapauden tilanne digitaalisessa toimintaympäristössä, jota monin osin yhä yritetään hallinnoida menneeseen teknologiaan pohjautuvalla lainsäädännöllä? Tekijänoikeuslakiin on 2000-luvulla tehty osamuutoksia, joista erityisesti teknisiä toimenpiteitä ja oikeuksien sähköisiä hallinnointitietoja koskevat pykälät on tehty vastaamaan digitalisaation luomaan muutospaineeseen, mutta niissä on osin jätetty huomioimatta yhteiskunnallisten rakenteiden, sekä itse teosten ontologian muutosten syvyys ja perusoikeusvaikutus. Kun digitaalisella kirjalla voidaan teknologian, tekijänoikeuslain ja loppukäyttäjäsopimusten yhdistelmänä kontrolloida ja valvoa loppukäyttäjää lähtien kirjaan pääsystä ja käyttöehdoista sekä kerätä yksilökohtaisia käyttö- ja käyttäjätietoja, se ei ole enää sama kirja kuin mitä se painoteknologian aikana on ollut.

Tiivistetysti todettuna tutkimuksessa arvioidaan synnyttääkö kirjan digitaalisuus tekijänoikeuden ja loppukäyttäjäsopimusten kontekstissa arvioituna sananvapauden ennakkolisten esteiden kiellon vastaisen hiljennysvaikutuksen.